



РАДИ СВОГА РАЗГОВОРА

Зборник радова у част академика
Станише Тутњевића

СЕПАРАТ



Дејан Илић¹
Институт за књижевност и уметност Београд

ЗБИРКЕ СРПСКИХ ЕПСКИХ ПЕСАМА С ПРОСТОРА ДАНАШЊЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ЕТНОГРАФСКОЈ ЗБИРЦИ АРХИВА САНУ

Апстракт: Збирке српских епских песама из Босне и Херцеговине које су део Етнографске збирке Архива САНУ у овом раду посматраће се са културноисторијског становишта, при чему ће се испитивати улога фолклорног текста у контексту, разматрати сакупљачка начела и институционалне политике на којима она почивају. Будући да су све посматране збирке записане у другој половини XIX века, периоду за који је карактеристично национално буђење, борба за ослобођење, као и процеси националне консолидације, хомогенизације националних и културних идентитета, рад на њиховом сакупљању посматраће се као један од битних чинилаца у поменутиим процесима. Промишљаће се о улози и месту Босне и Херцеговине као фолклористички неистражене земље у контексту рада Етнографског одбора Српске краљевске академије и њене тежње да обједини српски културни и духовни простор.

Кључне речи: фолклор, културна историја, Српска краљевска академија, Етнографска збирка САНУ, сакупљање фолклорног материјала, Босна и Херцеговина, епске песме.

Простори Босне и Херцеговине, иако још код Вука означени као упоришта живе народне, нарочито епске традиције, дуго ће остати фолклористички и етнографски неистражени. Све до осамдесетих година XIX века сакупљачки рад на овом терену биће ограничен на врло узак круг људи, лишен било каквог институционалног оквира и систематичности. Међутим, с променом политичких околности (аустроугарска окупација 1878) малобројни босанско-херцеговачки културни радници искористиће уске слободе у домену културне

¹ dejan.ikum@gmail.com

и просветне политике за интензивнији рад на пољу фолклористике, па ће Босна и Херцеговина дати „najveći broj Vukovih sledbenika na polju sabiranja narodnih umotvorina, naročito u periodu jednog zadocnjelog romantizma sa neobično naglašenim nacionalističkim raspoloženjem” (Крушевац 1947^а: 572). Отуда је период аустроугарске окупације означен као период почетка институционалног проучавања фолклора Босне и Херцеговине (Пандуревић 2015: 45–47). Сакупљачки рад српских културних радника, који су своју делатност везали за пројекат сакупљања умотворина Српске краљевске академије, који је у фокусу ове студије, само је један од токова својеврсне сакупљачке маније која је захватила Босну и Херцеговину последњих деценија XIX века.² У предстојећем раду настојаћемо да сагледамо збирке српских епских песама из Босне и Херцеговине које су део Етнографске збирке Архива САНУ у односу на институционалну политику Српске краљевске академије и културноисторијски тренутак бележења.

Етнографска збирка настала је као резултат тежње Српске краљевске академије,³ то јест њеног Етнографског одсека, да, с једне стране, организује систематско, методолошки вођено и уједначено сакупљање фолклорне грађе са свих простора на којима живе Срби, и, с друге, да кодификује издавање записа народних умотворина, у првом реду песама.⁴ Чини се да је овај други мотив

² За преглед сакупљачког и рада на пољу фолклористике и етнографије у Босни и Херцеговини в. Милаковић 1919, Ђоровић 1911, Ђоровић 1936, Радуловић 1937, Крушевац 1947, Вуторић 1985, Нишкановић 1995.

³ Српска краљевска академија основана је 1886. године под именом Краљевско-српска академија и замишљена је као водећа научна установа Краљевине Србије, али и установа која ће окупљати све српске научнике и уопште научне раднике који се баве изучавањем српског народа. Академија је заправо трећа мена у развоју Друштва српске словесности (1841–1864) и Српског ученог друштва (1864–1892), са којим ће се Академија ујединити 1892. У оквиру Академије деловао је Етнографски одсек, а 1898. године формиран је и Етнографски одбор као надзорно тело и уреднички одбор едиције *Српски етнографски зборник* (прва књига објављена 1894. године). О историји Академије, њеном институционалном уређењу, научној политици и политици друштава њених претеча в. Белић 1939–1941, Ђирковић 1987, Крестић Спасовић 2016.

⁴ Етнографска збирка није била предмет систематских истраживања српске фолклористике. Судбину ове збирке и њену маргиналну позицију у науци данас је у великој мери одредила негативна оцена коју је о њој изрекао Војислав Јовановић Марамбо педесетих година прошлог века (в. Јовановић 2001). Последњих година Етнографска збирка се афирмише и открива као значајно истраживачко поље у радовима Јеленке Пандуревић и Славице Гароње Радованац у којима се расправља о могућим читањима фолклорне грађе садржане у овој збирци и приказује историјат њеног настанка (в. Пандуревић 2011, Пандуревић 2019, Гароња Радованац 2009, Гароња Радованац 2014, Гароња Радованац 2019). Место Етнографске збирке у контексту институционалне политике Академије и њеног односа према фолклору анализира Живомир Младеновић (в. 2005).

био и главни, те да је сакупљачки рад виђен као једна од припремних фаза, уз прегледање фолклорне грађе штампане изван Вукових збирки, у изради капиталног, критичког зборника народних песама који би садржао одабране песме сакупљача који су деловали на терену после Вука или независно од њега, то јест који би био „велики критички сређен зборник свега умственог блага народног, у колико га нема у зборницима Вука Ст. Караџића” (Годишњак IX 1895: 221–222). Иницијатива за покретање оваквог зборника приписује се Стојану Новаковићу који је на скупу Академије философских наука 9. марта 1892. предложио да се оснује „Зборник или Архив за скупљање или одабирање” народних умотворина српских (Годишњак VI 1892: 77; уп. Младеновић 2005: 418), око којег би се створило „средиште једно које би привлачило к себи ову грађу” (Исто, 76). Дакле, иницијативе Етнографског одсека СКА профилишу се као наставак и заокруживање Вуковог рада не само на сакупљању него и на објављивању грађе, с тим у вези је битно напоменути да се замишљени пројекат свеобухватног Академијиног зборника народних песама временски подудара и с њеним пројектом кодификовања и штампања Вукових збирки у девет књига Државног издања (1894–1902).

Корени Етнографске збирке, међутим, старији су од Новаковићеве иницијативе. Могло би се рећи да ова збирка баштини дугу традицију интересовања учених друштава за народни живот и његове обичаје. Наиме, и Друштво српске словесности, и Српско учено друштво, и напослетку Академија у својим статутима су истицали да су предмет њиховог научног рада првенствено питања која се тичу српског народа и територије коју настањује (уп. Белић 1939–1941: 114). У вези с профилом ових установа као центара за националне науке је и њихово интересовање за широко постављене проблеме српске историје, фолклористике, етнографије, језика и књижевности, археологије, историје уметности. Зависно од специфичних духовних и политичких кретања доба која су их изнедрила, личних методолошких и научних погледа њихових чланова, мењао се и однос ових установа према фолклорној грађи. Иако је интересовање за народни живот било део сва три научна друштва, чини се да је оно, нарочито у смислу етнографије и народне књижевности, најслабије изражено било у раду Друштва српске словесности. Према програму Друштва из 1846. године фолклор је укључен у поље рада које је означено као „древности српске” и које је поред примарног интересовања за историјске изворе (нарочито средњовековне и из доба Првог српског устанка) и артефакте обухватало и фолклорну грађу у најширем смислу речи као „древности сачуване у самом животу народном”, при чему су се издвајали обичаји, народне песме и предања

(в. Белић 1939–1941: 18–20). Отуда је у Друштву српске словесности „интерес за усмену књижевност заправо био интерес за проучавање етнологије, то јест живота и обичаја српског народа, његовог народног језика, па тек онда и за уметничке аспекте народних умотворина” (Несторовић 2017: 178). Иако се и у Српском ученом друштву фолклорна грађа првенствено посматра као грађа за изучавање народне прошлости и живота народа, приметна је и својеврсна еманципација, то јест отварање ка фолклору као уметности речи. Мада Српско учено друштво није покретало акције на сакупљању народних умотворина, оно је издало неколико збирки народних епских и лирских песама,⁵ приповедака⁶ и једну књигу етнографског карактера.⁷ Рукописне збирке епских и лирских народних песама Богољуба Петрановића и епске песме које је сакупио Вук Врчевић, наслеђене од Српског ученог друштва, чине најстарији корпус Етнографске збирке. Овим збиркама свакако треба прикључити и заоставштину Косте Хаџи Ристића, Петрановићевог ученика и сарадника Друштва, коју су његови наследници уступили Академији 1925. године.

Српска краљевска академија ће у односу на друштва која су јој претходила у свом раду много више простора посветити фолклору. Ово отварање пратиће и заокрет у односу према фолклорној грађи, па се она више неће посматрати само као материјал за изучавање народног живота и ризница народних речи него и као самосвојан естетски феномен. За Етнографску збирку, њено место у институционалној политици Академије, нарочито важни биће покушаји Академије да се сакупљачки и рад на издавању народних умотворина систематизују и добију институционални оквир. Ови напори битно су условљени и општим кретањима у култури. Наиме, почетак Академијиног деловања на овом пољу поклапа се са периодом најактивнијег рада на сакупљању народних умотворина (осамдесете и деведесете године XIX века), а обележен је и сличним подухватима код суседних балканских народа.⁸ Академија ће од самог оснивања

⁵ Богољуб Петрановић, *Српске народне епске пјесме из Босне и Херцеговине. Епске пјесме старијег времена*, Београд: Српско учено друштво, 1867; Коста Хаџи Ристић, *Српске народне пјесме покупљене по Босни*, Београд: Српско учено друштво: 1873; Валтазар Богишић, *Народне пјесме из старијих, највише приморских записа. Гласник Српског ученог друштва*, друго одељење, књ. 10, Београд: Српско учено друштво, 1878.

⁶ Вук Врчевић, *Српске народне приповијетке понајвише кратке и шаливе*, Београд: Српско учено друштво, 1868.

⁷ Вук Врчевић, *Српске народне игре које се забаве ради по састаницима играју*, Београд: Српско учено друштво, 1868.

⁸ Првенствено се мисли на деловање Југославенске академије знаности и умјетности и њеног Одбора за народни живот и обичаје јужних Славена (1888) и Матице хрватске на сабирању и објављивању народних умотворина, потом на сакупљачки рад Косте Хермана и бугарски проје-

примати збирке народних умотворина, па се Новаковићева иницијатива мора посматрати као подстицај за институционализовање, уређивање и проширивање постојећих активности Академијиних у области фолклористике, а не као иницијатива за њихово заснивање. Важно је напоменути и да је ова иницијатива уследила одмах након унутрашње консолидације Академије, јер је уједињење са Српским ученим друштвом 1892. означило почетак новог периода у раду ове установе, њено коначно консолидовање (уп. Јовановић 2017: 231–232).

Систематизацији рада на сакупљању, а још више на објављивању фолклорне грађе, дакле, приступило се практично на самом почетку Академијиног рада. Временом ће се мењати идејни и методолошки погледи на широко постављене проблеме фолклористике и концепцију зборника умотворина, али ће све време главна мисао водиља бити идеја о наставку Вуковог рада. По усвајању Новаковићеве иницијативе, Академија философских наука је 1893. посао око уређивања народних умотворина поверила академику Пери Ђорђевићу, додуше, тек пошто је Љубомир Стојановић одбио да се прими овог посла (Годишњак VII 1893: 75). За разлику од Новаковића, који је у свом предлогу сматрао да би зборник требало штампати кад се прикупи грађе за једну књигу (в. Годишњак VI 1892: 78), Ђорђевић је у свом извештају о раду Етнографског одсека истакао да „не би требало одмах приступити и штампању добивених збирака умотворина” (Годишњак IX 1895: 223). Овде је уобличена концепција о критичком зборнику народних умотворина који би био допуна Вукове збирке. Ђорђевић је овај методолошки став правдао потребом увођења реда у већ тада обимну штампану продукцију разноврсних зборника и антологија народних умотворина. Циљ је, дакле, био репрезентативно, научно издање које би „доликовало” самој Академији (Исто, 223). За начело изборности залагао се још Новаковић истичући да „колико год буде оштрији избор, цена ће [зборнику] бити већа” (Годишњак VI 1892: 79), па у Ђорђевићевом приступу не треба видети неко мимоилажење с Новаковићевом концепцијом, већ њено конкретно разрађивање. У овом светлу важно је нагласити да је и само примање збирки подразумевало већ неку врсту селекције, те да Етнографска збирка није стихијска колекција.⁹ Прихватање умотворина за Академијину

кат сакупљања и систематичног издавања фолклорне грађе, који ће изнедрити више томова *Зборника за народне умотворине* (СБНУ).

⁹ Из извештаја о раду Етнографског одсека и Етнографског одбора види се да су чланови одбора у неколико наврата прегледали примљену грађу (в. Годишњак IX 1895: 222, Годишњак XII 1898: 125, Годишњак XVII 1903: 204, Годишњак XIX 1905: 168), те да су неке збирке и враћали (в. на пример Годишњак VI 1892: 117–118, Годишњак XV 1901: 94) или захтевали додатне информације од сакупљача. На пример, П. Ђорђевић у одговору на писмо Јовану Мутићу каже

збирку значило је први корак ка потенцијалном штампању те грађе, а цео посао у вези с народним умотворинама Новаковић ће у говору на свечаном скупу Академије 1906. године означити као посао о „коначном прибирању и пречишћању њиховом” (Годишњак XIX 1905: 132).

Начело избора почивало је на естетском и принципу новине, а није занемариван ни територијални критеријум, још од Новаковићеве напомене изнете у иницијативи 1892. да су „предели и племена у којима су до сад мало радили критични скупљачи [...] најпре препоручени овом скупљању” (Годишњак VI 1892: 77). Том приликом он додаје: „Географске границе Зборника имале би се обележити линијом докле је позната наша народна епопеја [...] где се већ незна ни за косовски бој, ни за Марка, ни за Немањиће, могли би наши испитивачи оставити другоме” (Годишњак VI 1892: 78), у чему свакако треба видети одраз романтичарске, хердеровске идеје о језику и народним умотворинама као изразима душе народа, па сходно томе и маркерима националног простора.¹⁰ Границе „епоса” узимају се као границе нације. Отуда се у документима Етнографског одбора крајеви из којих је грађа пристизала означавају и као „крајеви Српства” (Годишњак IX 1895: 225, ЕЗ 374/2), при чему Босна и Херцеговина заузима истакнуто место у овом симболичком мапирању српског културног простора јер по броју сакупљача следе одмах иза Краљевине Србије.

Да Академија јесте рачунала на сараднике из Босне и Херцеговине види се по концепту позива сакупљачима састављеног 1898. године, али никад објављеног и упућеног, у коме се позивају „родољуби у Србији, у Црној Гори, у Босни и Херцеговини, у Аустроугарској и у Отоманској царевини” да „гледајући на

да нове песме ни не шаље без обавештења о певачима и контексту сакупљања (в. ЕЗ 375/55), док од Лазара Киријака тражи да му накнадно забележи од кога је чуо песме (в. ЕЗ 26-2). Такође, на једанаестој седници Етнографског одбора 1906. одлучено је да његови чланови према својим компетенцијама прегледају збирке и поднесу извештаје о њима и могућим начинима њиховог публикаовања, Љубомир Ковачевић одређен је да прегледа пристигле збирке народних песама (в. ЕЗ 376/1). Ово свакако релативизује Марамбоове оцене да „Академија није ближе испитивала стварну вредност нити аутентичност текстова који су јој били нуђени на откуп” (Јовановић 2001: 355).

¹⁰ У овом светлу треба посматрати и значај који Академија придаје изучавању дијалеката, те Новаковићеву напомену у иницијативи да би сакупљање грађе било врло значајно и за познавање овог аспекта народног живота и језика. На Новаковићев предлог 1903. године основан је као засебна едисија *Српски дијалектолошки зборник*, а у извештају о првој књизи ове едисије наведено је да ће публиковани резултати допринети томе да се „етнографске границе српског народа” неће одређивати према политичким границама средњовековних држава (уп. Годишњак XIX 1905: 142). Изучавање етнографије и фолклора у целисти, па и сакупљање народних умотворина, требало је, дакле, да допринесе упознавању и омеђавању српског културног и духовног простора.

пример Вука и његових сарадника [...] сврше што су они започели” (ЕЗ 376/II-1). Чињеница да је позив остао у рукопису говори много о односу Академије према сакупљању, она као да се трудила да каналише постојећу сакупљачку делатност, а не да је упућује и подстиче, у том смислу је и одзив био више резултат личних напора појединаца, њиховог ентузијазма него промишљене институционалне политике (уп. Јовановић 2001: 354–355). Отуда се у извештајима истиче да је Академија, иако се није обраћала нарочитим позивом, „била срећна да јој се готово сваке године пријави по који вредан сабирач с кога било краја српскога” (Годишњак XIII 1899: 192). У овом светлу чини се сасвим утемељеном изјава М. Ђ. Милићевића да СКА самим постојањем чини услугу нацији, јер „из свих крајева српских привлачи разне књижевне саставе” (Годишњак X 1896: 82).

Сарадници из Босне и Херцеговине учествовали су и у раду Српског научног друштва, било да су слали средњовековне документе, артефакте или се, попут Петрановића оглашавали описом обичаја из ових покрајина, то јест уз помоћ Друштва објавили своје збирке умотворина, о чему је већ било речи. Међутим, тек у случају Српске краљевске академије можемо говорити о масовном учешћу сакупљача с босанскохерцеговачких простора, при чему се ова експанзија мора посматрати као резултат измењених културноисторијских околности, сазревања националне свести, жеље национално и културно освешћених појединаца и група да својим радом у јавном животу, на пољу културе и фолклористике, допринесу процесу ослобођења и националне хомогенизације, па се сакупљачком раду приступа као специфичном „грађанском активизму који се испољава у домену националне културе и очувања традиције” (Пандуревић 2019: 31). Период најактивнијег рада на сакупљању умотворина у Босни и Херцеговини подудара се са Калајевом политиком денационализације овдашњег становништва, те политиком спречавања националног политичког удруживања.¹¹ Отуда се рад српских сакупљача и истакнуто место које се даје фолклору у борби за националну еманципацију може посматрати као вид одбрамбеног традиционализма. На распрострањеност сакупљачког рада у Босни и Херцеговини свакако је утицало и интересовање часописа за фолклор, у првом реду *Босанске виле*, те сакупљачки пројекти с друкчијим идејним, идеолошким и националним предзнацима у односу на српски. Фолклор тако

¹¹ О најразличитијим дискурзивним праксама и поступцима срачунатим на обликовање босанскохерцеговачке посебности и формирања босанске нације, значају који се у том пројекту приписује култури, језику и инструментализацији научног рада у служби ове идеје, в. Краљачић 2017: 95–315.

постаје оружје и оруђе свих покрета за културну и националну еманципацију у Босни и Херцеговини који су деловали од осамдесетих година XIX века до Првог светског рата.

Дакле, сакупљачка делатност у Босни и Херцеговини била је више резултат времена него иницијативе Академијине, па је и смер којим се сарадња одвијала више ишао од српских културних радника и сакупљача ка Академији него обрнуто. Резултат је, ипак, више него добар, чак 48 сакупљача¹² из Босне и Херцеговине слало је грађу за Етнографску збирку.¹³ Највећи број ових сакупљача деловао је до Првог светског рата, само петорица сакупљача послали су грађу тридесетих (ЕЗ 321)¹⁴, четрдесетих (ЕЗ 461) и шездесетих (ЕЗ 425, ЕЗ 433/8) година XX века.¹⁵ Отуда би се могло рећи да се корпус епских песама Етнографске збирке формирао у три етапе. Прва би обухватала грађу наслеђену од Српског ученог друштва, друга би била резултат сакупљачке делатности с краја XIX века, док би трећа обухватала време од тридесетих до краја

¹² Илија Николић издаваја 47 сакупљача из Босне и Херцеговине (уп. Николић 2019: 159–160). Наш каталог сакупљача донекле се разликује од Николићевог једним делом јер смо посматрали нешто шири временски а ужи територијални оквир. Наиме, територију Босне и Херцеговине посматрали смо у границама после Берлинског конгреса, те смо искључили тројицу сакупљача из Старе Херцеговине (Тодор Димитријевић, Гојко Килибарда и Јован Копривица), који су своју грађу забележили у околини Никшића и Пријепоља после 1878. Такође, искључили смо и Николу Кукића који је грађу за Етнографску збирку слао само с простора данашње Хрватске, из околине манастира Гомирја, као и „неколико другова” који су сарадници Лазара Бркића, а код Николића се посматрају као посебан члан каталога. С друге стране, Николићевом каталогу додали смо збирку Јована Максимовића откупљену 1968. године, те збирке Љубе Мићевића и Џемала Пече. Нашем каталогу додали смо изгубљену збирку Васе Ђуковића и збирку Исе Грбића, који је највећи део грађе сакупио на просторима данашње Хрватске, али је један мањи део лирских песама, како сам наводи, сакупио у Босни. У наш каталог ушао је и Љубомир Пећо који је код Николића убројан у сакупљаче из Србије. Међутим, број сарадника СКА из Босне и Херцеговине који су слали различит етнографски материјал знатно је већи од поменутог броја (више од 100 сарадника) ако му се прикључе сарадници окупљени око Цвијићевих антропогеографских проучавања и они који су слали грађу за Лексикографски одсек СКА.

¹³ Више сакупљача од Босне и Херцеговине дала је само Краљевина Србија, 76. На другом месту је Македонија са 23 сакупљача, будући да простор данашње Хрватске, с којег је деловало укупно 27 сакупљача, у време формирања Етнографске збирке није чинио једну географску и политичку целину.

¹⁴ Сигнатуре су рашчитане у табеларном приказу збирки српских епских песама из Босне и Херцеговине у Етнографској збирци. Погледати одељак Прилози на крају рада.

¹⁵ Важно је истаћи да су се сакупљачи три од четири поменуте збирке овим послом бавили и пре Првог светског рата. Још 6 збирки примљено је за Етнографску збирку после Првог светског рата. Оне су, међутим, у потпуности настале као резултат прератног сакупљачког рада. Изузетак је збирка Андрије Лубурића, који се сакупљачким радом бавио током прве три деценије XX века.

шездесетих година прошлог века.¹⁶ За све то време нешто више од половине босанскохерцеговачких сакупљача, њих 30, слало је епске песме. Етнографска збирка садржи 28 збирки српских епских песама из Босне и Херцеговине.¹⁷ Овде треба напоменути да је један део грађе садржане у овим збиркама само делом сакупљен с босанскохерцеговачког простора. Реч је о збиркама које у инвентарној књизи Етнографске збирке Архива САНУ имају ознаке ЕЗ 28, ЕЗ 62, ЕЗ 167, ЕЗ 238, ЕЗ 243, ЕЗ 249, ЕЗ 433. Такође, две збирке се само условно могу посматрати као део нашег корпуса јер нису записане на терену Босне и Херцеговине, али јесу записане од Херцеговаца (ЕЗ 26, ЕЗ 28). Као део нашег корпуса посматрали смо и три збирке муслиманских епских песама похрањене у Етнографској збирци (ЕЗ 21/4, ЕЗ 37, ЕЗ 62/1) будући да су у складу с оновременим поимањем националног и језичког питања, упркос друкчијем идеолошком предзнаку и поларизацији на епској оси „ми” : „Други”, посматране као српске, што се најбоље види из наслова збирке Омер-бега Сулејманпашића Деспотовића *Српске народне мухамеданске јуначке пјесме* (ЕЗ 37) или Врчевићеве *Јуначке херцеговачке пјесме које само Срби турскога закона пјевају* (ЕЗ 62/1).

Већ из овог сумарног описа види се да је реч о изузетно хетерогеним збиркама, како у дијахроном и ареалном смислу, тако и у смислу сакупљачких начела, опште концепције збирке, ширине тематско-мотивског регистра, естетских вредности сакупљених варијаната. У појединим случајевима сакупљачи су слали жанровски хетерогене збирке у којима се епске песме смењују са епско-лирским и лирским песмама (ЕЗ 52, ЕЗ 273, ЕЗ 296/1), док су, с друге стране, слали и интегралне збирке епских песама (с понеком епско-лирском варијантом) организоване по узору на штампане зборнике епских песама (ЕЗ 12, ЕЗ 62, ЕЗ 64, ЕЗ 131). Занимљиво је да у малобројним збиркама послатим

¹⁶ Збирке пристигле у Архив САНУ шездесетих година треба везати за напоре Живомира Младеновића да обнови замрли сакупљачки рад, уп. Младеновић 2005: 471–472, 491.

¹⁷ Одлучили смо се да зборнике епских песама истог сакупљача посматрамо као јединствену збирку јер су одраз истих методолошких приступа сакупљача и уз то су ареално и дијахроно блиске. Подељеност целокупног сакупљачког опуса одређеног сакупљача на неколико зборника, у смислу да у Архиву САНУ имају различите сигнатуре, више је резултат административних и принципа каталогизације запослених у СКА него жеље аутора или некакве теоријске, поетичке основаности такве поделе. Од овог начела одступили смо само у случају збирке Петра Мирковића јер је сам сакупљач као посебну издвојио збирку *Народне мухамеданске јуначке пјесме* (ЕЗ 21/4). С друге, стране збирка ЕЗ 26 настала је као резултат заједничког рада двојице сакупљача. Такође, у укупан број збирки нисмо рачунали збирке Љубомира Пећа (ЕЗ 273), Цвијетина Јовановића (ЕЗ 335) и Љубе Мићевића (ЕЗ 461) будући да су ови сакупљачи своје збирке конципирали као етнографска дела у којима је фокус на целовитом опису народног живота.

после Првог светског рата фокус није на епици, па и уопште на жанровима књижевног фолклора, углавном су то спорадични записи укључени у шире монографске приказе живота и обичаја одређеног краја (ЕЗ 335, ЕЗ 461). Ово се не односи на збирку Илије Ђулума, која је, међутим, специфична са становишта сакупљачке методологије јер једина није резултат теренског рада већ је настала по сећању самога сакупљача. Збирке се разликују и по свом обиму. Најобимније су збирке Богољуба Петрановића, Николе Кашиковића, Јована Мутића, Вука Врчевића и Јована Зорића, док неке имају тек по неколико песама, поједини сакупљачи попут Јована Гузине и Ђоке Перина послали су само једну песму за Етнографску збирку. Песме показују широк тематско-мотивски регистар, најбројније су песме средњих времена, док је тема женидбе најпеванија у свим епским временима. Међу песмама средњих времена највише је оних које певају о крајишким јунацима, док су међу песмама најстаријих времена најзаступљеније оне о Марку Краљевићу. Песме најновијих времена углавном певају о Херцеговачком устанку и мањим локалним окршајима, те су и отвореније ка локалним јунацима. Као специфичне поетичке одлике песама посматраног корпуса могле би се издвојити склоност ка психологизацији и хиперболизацији која често граничи са гротеском. Јављају се контаминације различитих сижерних типова, у неким случајевима приметан је повратни утицај штампаних песама, честе су дигресије и анахронизми, продор лирских и епско-лирских елемената, отвореност ка реалијама из живота, нарочито у песмама најновијих времена.

Хетерогене збирке оставили су врло различити сакупљачи, отуда је „историја Етнографске збирке Архива САНУ заправо (је) низ појединачних ’студија случаја’” (Пандуревић 2017: 22). Сакупљачи, сарадници СКА, људи су различитог степена образовања, различитих занимања, с различитим побудама за сакупљачки рад и различитим доживљајима тог рада. Готово по правилу то су људи који нису оставили већег трага у историји књижевности, у највећем броју случајева о њима располажемо тек с по неколико информација.¹⁸ Сакупљачким послом најчешће су се бавили свештеници, учитељи и ђаци (богослови и гимназијалци). Међу босанскохерцеговачким сакупљачима епских песама,

¹⁸ Најпотпунији преглед босанскохерцеговачких сакупљача после Вука с њиховим биографским подацима, апстрахованим сакупљачким начелима и односом према фолклору даје Војислав Максимовић (в. 1997: 129–219), али, чак и овде налазимо само тројицу сакупљача епских песама сарадника СКА. Значајан допринос познавању сакупљачког рада и сакупљача са простора Босанске Крајине дао је Боровоје Милошевић (в. 2012: 93–103), док је Јован Радуловић указао на књижевне преокупације и сакупљачке мотиве Вукових следбеника који су деловали у другој половини XIX века на подручју Херцеговине (в. 1937).

сарадницима СКА, највише је гимназијалаца. Отуда не чуди што су неке збирке настале као плод сакупљачког рада ђачких дружина. Таква је збирка епских песама Лазара Бркића (ЕЗ 11), коју су сакупили чланови тајног удружења сарајевских гимназијалаца Српска свијест. Да су омладинске дружине давале значајан подстрек сакупљачком раду види се и из посредничке улоге бечке Зоре. На адресу овог академског друштва стигле су две збирке епских песама из Босне и Херцеговине које су потом прослеђене Академији (ЕЗ 22, ЕЗ 28), уз то је и Петар Мирковић слао песме Зори (в. ЕЗ 375/53). Неки сакупљачи, сарадници Академијини, попут Петра Ивановића и Петра Н. Бесаровића, били су чланови Зоре. Омладинска друштва и ђачке дружине обележили су прву етапу сакупљања умотворина у Босни и Херцеговини, круг сакупљача око Петрановића и Косте Хаџи Ристића био је близак идејама Омладине (уп. Ђоровић 1936), отуда се улога Зоре у раној фази деловања СКА може посматрати као специфична међуфаза, прелаз ка институционализованом сакупљању под окриљем Академије. Важну карику у овом ланцу чинила је свакако и *Босанска вила* са својом мрежом сарадника и сакупљача, промовисањем народних умотворина као културног и националног добра, те уредничком политиком која је тежила да тек стасалу интелектуалну и културну заједницу босанскохерцеговачких Срба отвори ка ширем српском културном простору.

У Босни и Херцеговини је, дакле, постојала развијена сакупљачка делатност и мрежа сарадника пре него што се Академија укључила у сакупљање фолклорне грађе. Многи босанскохерцеговачки сакупљачи Академијини огласили су се прво у *Босанској вили*,¹⁹ при чему је важну улогу имао Никола Кашиковић не само као посредник него и као заговорник сакупљачког рада и саветодавац сакупљачима (уп. Трајковић 2006: 148, 254–256, 473). Мањи број Академијиних сакупљача слао је грађу и другим часописима попут *Караџића*, *Дабробосанског источника* или *Гласника Земаљског музеја*. Чини се да су личне везе и контакти успостављени у овим сакупљачким подухватима били важни и за сарадњу са Српском краљевском академијом. Будући да званичан позив за сакупљање народних умотворина Академија никад није упутила, пут од сакупљача до Академијине збирке ишао је добрим делом и преко личних контаката и веза. Лазар Киријак, шаљући своју грађу Академији, у пропратном писму истиче да је чуо од једног свог пријатеља да Академија сакупља народне песме (ЕЗ 26-2),

¹⁹ Поређењем каталога сакупљача епских песама (в. Прилог) с каталогом сарадника *Босанске виле* (в. Војиновић 2007) утврдили смо да је од 29 сакупљача њих 14 сарађивало и у *Босанској вили*. Треба, међутим, напоменути да се извешан број сакупљача није ни могао огласити у часопису јер је или преминуо пре његовог покретања (Коста Хаџи Ристић, Вук Врчевић) или још није био ни рођен кад је часопис уташен (Илија Ђулаум).

и Јован Зорић је начуо нешто о сакупљачком подухвату Академијином, па јој се 1889. обратио писмом у коме тражи да га, „ако је истина, да Српска краљевска академија српске народне пјесме купи и мисли их издавати” (ЕЗ 42/5-I, уп. Пандуревић 2016: 15), обавесте о томе. Јована Мутића на сакупљачки посао упутио је Никола Кашиковић, док му је савете за теренски рад и подршку том послу дао низ сакупљача из Босне и Херцеговине (в. Пандуревић 2017: 18). Као посредници у слању грађе за Етнографску збирку јављају се академици Јован Цвијић и Јован Ердељановић, који су умотворине добијене од својих сарадника на антропогеографском описивању српских земаља прослеђивали за Етнографску збирку.²⁰ У поседу академика Светислава Вуловића биле су четири збирке умотворина, које је Вуловићева удовица уступила Академији, међу њима и збирка Саве Љиљка. За настанак Етнографске збирке важне су биле и везе које су сакупљачи имали на терену. Неки од њих, попут Петра Мирковића,²¹ развили су читаву мрежу сарадника који су им слали записе песама. По обиму сакупљене грађе међу сакупљачима сарадницима истичу се Коста Новаковић, рељевски богослов и сарадник Јована Зорића, који је Зорићу послао чак 17 песама (ЕЗ 89) и неки Ч. Панић, који је Мирковићу послао 13 песама (ЕЗ 21/4, ЕЗ 53/1). Када се имају на уму оновремени услови слабо развијених комуникацијских веза, политичке разједињености територија на којима Срби живе, то јест с којих се грађа прибира, напора аустроугарског режима да Босну и Херцеговину просторно и симболички изолује од осталих јужнословенских територија, првенствено Србије и Црне Горе (в. Краљачић 2017: 106–156), јасно је колико је било тешко координирати овом мрежом сакупљача и сарадника. Пројекат је „зависио у првом реду од сарадника на терену, али и од спремности и способности академика да одрже комуникацију са сакупљачима чија су очекивања била велика и разнолика, а могућности скромне” (Пандуревић 2017: 21). Преписка сакупљача с Академијом поред саветодавног карактера на пољу сакупљачких начела обухватала је и питања везана за штампање умотворина, хонорар, питања административног карактера. Иако је неоспорно да је академицима било тешко да одрже дистанцу спрам најчешће романтичарски занетих сакупљача (уп. Пандуревић 2017: 21), упадљиво је да су њихови одговори често каснили, те да понекад нису ни садржали решења сакупљачевих недоумица.

²⁰ Јован Цвијић је песму о боју на Невесињу добијену од Ђоке Перина (ЕЗ 54) послао Академији за Етнографску збирку, док је Ердељановић посредовао у сарадњи са Стеваном Дучићем (ЕЗ 238).

²¹ Мирковић као своје сараднике на сакупљању помиње Ч. Панића, попа Стевана Ковачевића, Н. Мршића, Пају Марковића, попа Милета Богуновића и Бошњака (псеудоним).

Када су у питању теоријско-методолошке поставке теренског рада, начела сакупљања и принципи записивања умотворина сакупљачи су добрим делом били препуштени сами себи (уп. Радуловић 1937: 704). Првенствено је од њиховог доживљаја сакупљачког рада, од њиховог субјективног схватања вредности и значаја народних умотворина зависило с коликом педантношћу и прецизношћу ће бележити песме, какве податке о певачима и контексту извођења ће оставити. У недостатку прецизних и широко распрострањених упутстава за сакупљање треба видети највећи пропуст Академијиног рада. Ако се неупућивање позива за сакупљање и може правдати релативно великим приливом збирки, изостанак прецизних упутстава, упркос недостатку кадра, не може се друкчије објаснити осим неком врстом немара.²² Различити сакупљачи у неколико наврата обрађали су се Академији тражећи упутства за сакупљање, из тих молби види се да они често нису имали најјаснију представу ни о типу грађе који Академија прима, осим у случају народних песама.²³ Отуда не чуди што су контекстуални подаци оскудни и неуједначени чак и у оквиру једне исте збирке, па се за неке песме наводе име певача, место и датум записивања, док су друге остале без икаквог контекстуалног податка. Академија је понекад покушавала да ретроактивно уведе ред, па је у преписци неке од сакупљача позивала да доставе имена певача од којих су песме чули, ово најчешће није уродило плодом јер су се сакупљачи правдали да су заборавили имена, да нису знали да треба да их записују, или пак да су информанти у међувремену умрли

²² Етнографски одбор је у неколико наврата расправљао о изради упутстава за сакупљање умотворина. У извештају са седнице овог одбора од 15. августа 1898. помиње се да је Љубомир Ковачевић израдио упутства за сакупљање и додаје се да их је неопходно што пре штампати и разаслати (ЕЗ 376/1). Из неког разлога ово није учињено, па на седници од 21. јануара 1902. Александар Белић предлаже да се за све врсте умотворина израде програми, он и Пера Ђорђевић примили су на себе да израде упутства за сакупљање народних песама и приповедака (ЕЗ 376/1). На изостанак упутстава за сакупљање умотворина вероватно је утицала и презапосленост чланова Етнографског одбора. С друге стране, они су непрекидно истицали да Академијина издања, првенствено *Српски етнографски зборник*, уз Вукове збирке треба да буду водич сакупљачима, отуда је могуће да нису сматрали да с израдом упутстава специјализованих за сакупљање умотворина треба журити. Такође, широко распрострањена Цвијићева упутства за проучавање села (први пут штампана 1896), уз Ердељановићева *Упутства за истраживање народа и народног живота* (штампана 1907, допуњена 1910), могла су бити некакав оријентир сакупљачима. Најпотпунији преглед упутстава и позива за сакупљачки рад на пољу етнографије и фолклористике до Првог светског рата дао је Тихомир Ђорђевић (в. 1926).

²³ Речит је пример Душана Зорића Драгоша који је у писму од 15. фебруара 1909. тражио упутства за сакупљање јер каже „у овом послу нијесам верзиран” и додаје да није сигуран прима ли Академија ишта осим песама. У другом писму (25. новембар 1909) Драгош подсећа Академију да му нису одговорили на његове сакупљачке недоумице, да би им се поново обратио (12. јануара 1910) с молбом да му одговоре, овог пута се распитивао и за хонорар (в. ЕЗ 375/26).

или се одселили.²⁴ Информације о певачима најчешће су сведене на пука имена и презимена, тек понегде, готово као изузетак, налазимо и биографске информације о њима. Сакупљачи епског корпуса који је у фокусу ове студије оставили су нам имена око 130 певача и певачица. Поред чувеног Петрановићевог певача Илије Дивјановића и Кашиковићеве певачице/казивачице Ане Бугариновић, који су оставили импозантан број стихова, у нашем корпусу се по обиму и тематско-мотивској ширини репертоара издвојило још неколико певача, реч је о Васи Демаги (ЕЗ 22), Шуји Качар (ЕЗ 131), Вуку Куљанину (ЕЗ 12), Томи Шкркару (ЕЗ 78/1), Крсти Нерићу (ЕЗ 42/4, ЕЗ 89), Лази Станишићу (ЕЗ 42/4, ЕЗ 89), те породицама Елез (ЕЗ 47, ЕЗ 78/1), Лаловић (ЕЗ 47) и Љиљак (ЕЗ 89, ЕЗ 104). Када је реч о подацима о ареалној распрострањености збирки, позната су нам имена око 60 различитих локалитета на којима је бележена грађа. Приметно је да подручја северне, североисточне и источне Босне нису обухваћена сакупљањем, док су се скоро сви херцеговачки и крајеви Босанске Крајине, те предели централне Босне нашли на путу сакупљача збирки нашег корпуса. Највише песама сакупљено је с подручја Загорја (Калиновик) и око Босанског Петровца. Међу контекстуалним подацима истичу се малобројне напомене сакупљача да су песме бележили онако како су чули, те да оне нису раније штампане (или пак да су одређене песме штампане у периодици).

Жеља да се настави Вуков рад, да се допринесе српској књижевности²⁵ и сачува „народно благо” од пропадања и кварења били су главни покретачки мотиви за сакупљачки рад. Ово чисто књижевно интересовање за народне умотворине подстакнуто је било и славољубивим мотивима, жељом за сопственом и афирмацијом краја у ком је сакупљање вршено. На сарадњу са Српском краљевском академијом сакупљачи, људи скромних знања, гледали су као на особиту част, импоновало им је да воде преписку с „високоученим”, отуда и велико интересовање које су показивали за штампање својих збирки. Несумњиво је један од мотива била и могућа зарада, мада овај мотив, барем код највећег дела сакупљача, није био примаран. Отуда се чини сувише оштром

²⁴ Занимљив је случај Лазара Киријака и Дионисија Миковића који, заклањајући се за романтичарске представе о колективном пореклу песама, настоје да релативизују значај оваквих информација и оправдају њихово небележење. Миковић ће рећи да ниједну песму није чуо само од једног певача, те да су певачи одбијали да их потпишу (ЕЗ 28-7а), док ће Киријак истаћи да у време кад је песме бележио (1897) није ни помишљао да записује имена певача. Образлажући зашто их не може накнадно доставити, он ће рећи да су се певачи разишли и додати да су то особе „врло старе и просте [...] правим именом се и не називаху” (ЕЗ 26-3).

²⁵ Лазар Киријак управо овим речима мотивише своју одлуку да почне да се бави сакупљањем умотворина (в. ЕЗ 26-2).

Марамбоова оцена сакупљача СКА као трговаца умотворинама (в. Јовановић 2001: 356). Реч је углавном о људима скромних материјалних могућности од којих су неки животе скончали у беди. Ако је веровати њиховим сведочанствима, а немамо разлога да им не верујемо, добар део скромних средстава²⁶ којим су награђивани за свој рад трошили су на терену, за преписивање песама или чашћавање певача. Ако уз оскудну и нередовну награду, која је понескад уместо новца подразумевала награду у виду Академијиних издања, узмемо у обзир још и то да су аустроугарске власти нерадо гледале на овакав вид ангажовања, и мотриле на неке сакупљаче (уп. Трајковић 2006: 78), причињавале им непријатности,²⁷ јасно је да сакупљање умотворина (бар за Српску краљевску академију) није могао бити уносан посао (уп. Паңдуревић 2017: 11–12). Чини се да је водећи мотив био романтичарско-родољубиве природе, те да је највећи број сакупљача послу око записивања умотворина приступао првенствено као националном посланству (уп. Радуловић 1937: 701), на то их је подстицала хердеровска „*dužnost prema naciji*” (Кокјара 1984: 208), коју је следила романтичарска мисао о неопходном спасавању умотворина (уп. Кокјара 1984: 250), која је била подржана и мотивом претње, будући да су на територији Босне и Херцеговине на пословима сакупљања и објављивања умотворина деловале институције и појединци с другачијим националним и идеолошким предзнацима.²⁸ Посао око сакупљања умотворина и нарочито сарадњу

²⁶ Тешко је одредити поуздано висину награде која се исплаћивала сакупљачима. Она је зависила од материјалног стања Академијиног у текућој години, прерасподеле новца унутар Етнографског одсека, али и од обима и квалитета саме грађе. Уобичајено се узима да су се сакупљачи исплаћивали по стиху, што није увек било правило, то јест број стихова није био једини коефицијент за израчунавање висине награде, коју је углавном предлагао рецензент рукописа. Поређењем рачунских белешки (ЕЗ 374/8) и финансијских извештаја у Годишњацима СКА утврдили смо да се сакупљачки рад није плаћао знатно више од рада на прегледању штампаних збирки народних песама и исписивања сижеа. Нигде нисмо пронашли норму по којој се плаћало, јер она изгледа није ни постојала, међутим, зна се да је исписивање сижеа плаћано 0,5 динара по картону (ЕЗ 376/1), док се за антропогеографски опис једног села добијало 6–10 динара (ЕЗ 376/1).

²⁷ Јован Мутић на честе премештаје у служби гледа као на покушај власти да га саботирају у сакупљачком раду, Душан Зорић се Академији обраћа из кућног притвора и додаје да је стално праћен (ЕЗ 375/26), док Петар Мирковић тражи да његово име не потписују и да му писма шаљу из Земуна јер „према је безазлено моје писање и немам се шта бојати ипак се бојати неправде” (ЕЗ 53-6).

²⁸ У овом смислу су нарочито речита сведочанства сакупљача који ангажовање Матице хрватске и хрватских босанскохерцеговачких културних радника на послу око сакупљања фолклорне грађе у босанскохерцеговачким пределима посматрају као претњу и својеврстан вид крађе умотворина. Петар Мирковић у писму Академији из 1900. хрватске сакупљаче назива „хрватским шовинистима” (в. ЕЗ 375/53), док је у другом писму из исте године рад Загреба на са-

са Српском краљевском академијом, могућност да се сакупљене умотворине објаве под ознаком „српске”, сакупљачи су, у условима режимске политике денационализације, видели као могућност испољавања свог националног и културног идентитета, афирмације српског имена и културе (уп. Пандуревић 2011: 87–90). Био је то глас маргине који је оспоравао режимску политику изградње босанскохерцеговачке посебности.

Настала као одраз хтења, жеља, па и заблуда својих сакупљача, Етнографска збирка се мора посматрати као продукт свога доба, при чему се мора водити рачуна о донекле друкчијим ставовима и мотивима који су Академију водили у послу око сакупљања умотворина широм српских крајева и разлога којима су се руководили сами сакупљачи. Академија је ипак показивала отклон према романтичарским заносима, па Новаковић на свечаном скупу Академије 1906. истиче да се активност на сакупљању умотворина мора обаваљати „не више с романтичким националистичким ентузијазмом с којим је почета, него с модерним компаративним скептицизмом” (Годишњак XIX 1905: 132). С друге стране, чини се да су ови заноси били главни покретачки мотиви самих сакупљача. Шаљући умотворине за Академијин зборник, они су потврђивали свој национални и културни идентитет али и идентитет оних од којих су те умотворине чули, и што је још важније, просторе са којих су грађу сакупљали симболички су укључивали у српски културни простор. У том смислу је и Академија, самим прихватањем грађе, одиграла значајну улогу у заокруживању овог простора, јер, како је истакао Новаковић на свечаном скупу 1912. године: „Академија је у сваком послу била увек Академија српских земаља, оне идеалне националне целине која обухвата сав народ што овај језик говори” (Годишњак XXV 1911: 188). Сакупљање умотворина било је један од начина саморепрезентације у условима строге цензуре и друкчијих политика идентитета које је наметао аустроугарски режим, отуда је симптоматично да је највећи број збирки српских умотворина из Босне и Херцеговине стигао 1899. и 1900.

купчању умотворина окарактерисао као злоупотребу њихову у пропагандне сврхе и као њихово кварење (в. ЕЗ 53-6). Управо зато он сматра да је задатак Академије да буде „брана” и да омогући „да народ наш добије народну српску пјесму у свом истинитом, лијепом, чистом непокованом српском духу” (ЕЗ 375/53). О хрватској претњи, нешто блажим тоном, говоре и Манојло Бубало Кордунаш (в. 375/7-7), Јован Зорић (ЕЗ 42/5-II, ЕЗ 42/5-III) и Милан Карановић (ЕЗ 131/II). Мотив претње изражен је и на страницама *Босанске виле*. Она се неретко упуштала у полемику с хрватским и босанскохерцеговачким режимским листовима око националне ознаке фолклорне грађе сакупљене на босанскохерцеговачком терену и начина на који је та грађа укључивана у шире друштвене и културне процесе консолидације нација који су били у супротности са српским националним и културним тежњама. Отуда се рад странаца на подручју фолклористике и етнографије посматрао као крађа и кварење умотворина (уп. Пандуревић 2008, Пандуревић 2016⁴).

*Збирке српских епских песама с простора данашње
Босне и Херцеговине у Етнографској збирци Архива САНУ*

године (в. ЕЗ 374/4), у јеку борбе Српског аутономног покрета (1896–1905). Целокупан подухват су на својим плећима изнели малобројни културни делатници, често без икаквих упутстава и помоћи са стране. Материјал који су скупили, а који је данас део Етнографске збирке, пресек је епског певања с краја XIX века и незаобилазан је за проучавање (дис)континуитета наше епике, али је првенствено значајан као допринос културној историји. Похрањен у архиву с намером да буде штампан пошто се утврди да је „достојан да се изда штампом на свет” (Годишњак IX 1985: 222), овај материјал и данас чека да му се одобри грађанство у српској култури и позива на (поновно) читање.

Прилог

Босанскохерцеговачке збирке српских епских песама у Етнографској збирци АСАНУ

СИГНАТУРА	САКУПЉАЧ	ГОДИНА ПРИЈЕМА
ЕЗ 11	Лазар Бркић и „неколико другара”	1897. (1949)
ЕЗ 12	Петар Н. Бесаровић	1897.
ЕЗ 21/4	Петар Мирковић	1894.
ЕЗ 22	Петар Ивановић	1887.
ЕЗ 26	Лазар Киријак, Јован Перовић	1896.
ЕЗ 28	Дионисије Миковић	1887.
ЕЗ 37	Омер-бег Сулејманпашић Деспотовић	1899.
ЕЗ 42/4 ЕЗ 89	Јован Ђ. Зорић	1900. 1902.
ЕЗ 47 ЕЗ 78/1 ЕЗ 88/1	Јован П. Мутић	1900. (1899) 1901. 1902.
ЕЗ 52/1	Душан С. Поповић Момир	1897.
ЕЗ 53/1	Петар Мирковић	1900.
ЕЗ 54	Ђорђе Перин	1900.
ЕЗ 62	Вук Врчевић	Из библиотеке СУД
ЕЗ 64	Богољуб Петрановић	Из библиотеке СУД
ЕЗ 91 ЕЗ 97	Тодор Ромовић	1902. 1902.
ЕЗ 92	Јован Гузина	1902.
ЕЗ 104	Сава Љиљак	1903.
ЕЗ 131	Милан Карановић	1904.
ЕЗ 167/1	Душан Зорић Драгош	1909.

EЗ 238	Стеван Дучић	1919.
EЗ 243	непознат сакупљач	1920.
EЗ 245	Никола Кашиковић	(1898) 1920.
EЗ 249	Крста Божовић	1921.
EЗ 273	Љубомир Пећо	1923.
EЗ 296/1	Коста Хаци Ристић	1925. (сарадник СУД)
EЗ 321	Јован Перовић	1930.
EЗ 335	Џвијетин Јовановић	(1889) 1936.
EЗ 355	Андрија Лубурић	(1913) и после Првог светског рата
EЗ 425	Илија Ђудум	1966.
EЗ 433/8	Јован Максимовић	1968.
EЗ 461	Љубо Мићевић	1941.

Грађа

1. Годишњак VI (1892), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1893.
2. Годишњак VII (1893), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1894.
3. Годишњак IX (1895), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1896.
4. Годишњак X (1896), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1897.
5. Годишњак XII (1898), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1899.
6. Годишњак XIII (1899), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1900.
7. Годишњак XV (1901), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1902.
8. Годишњак XVII (1903), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1904.
9. Годишњак XIX (1905), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1906.
10. Годишњак XXIII (1909), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1910.
11. Годишњак XXV (1911), *Годишњак Српске краљевске академије*, Београд: Државна штампарија, 1912.
12. EЗ 374 – Етнографска збирка, *Хартије о раду Етнографског одбора за време Пере Ђорђевића*, Архив САНУ.

13. ЕЗ 375 – Етнографска збирка, *Преписка Етнографског одсека (одбора) Српске академије наука са сарадницима и реферати о поднесеним умотворинама и радovima*, Архив САНУ.
14. ЕЗ 376/I – Етнографска збирка, *Позиви на седнице и концепти записника неких седница Етнографског одбора*, Архив САНУ.
15. ЕЗ 376/II – Етнографска збирка, *Записници скупова Етнографског одбора*, Архив САНУ.

Цитирана литература

1. Белић, Александар (1939–1941), *Друштво српске словесности 1841–1864. Српско учено друштво 1864–1892. Српска краљевска академија 1886–1936*, Београд: Српска краљевска академија.
2. Buturović, Đenana (1985), „Sakupljanje epskih narodnih pjesama u Bosni i Hercegovini u XIX vijeku i dokumentacioni značaj sakupljene građe”, *Glasnik Zemaljskog muzeja. Etnologija*, Sarajevo: Zemaljski muzej, sv. 40, 29–44.
3. Војиновић, Станиша (2007), „Сарадници часописа *Босанска вила* (1885–1914)”, *Књижевна историја*, Београд: Институт за књижевност и уметност, год. 39, бр. 131–132, 279–311.
4. Гароња Радованац, Славица (2009), „Сакупљачи са територије Војне Крајине и њихове рукописне збирке у Етнографској збирци Архива САНУ”, *Зборник о Србима у Хрватској* 7, Београд: САНУ, 337–399.
5. Гароња Радованац, Славица (2014), „Војислав Јовановић Марамбо и његово проучавање мистификација у српској народној поезији”, *Од Цариграда до Будима*, Нови Сад: Академска књига, 162–199.
6. Гароња Радованац, Славица (2019), „Етнографска збирка Архива САНУ: један неиспуњен аманет Стојана Новаковића”, *Етнографска збирка Архива САНУ. Преглед рукописне грађе*, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 11–25.
7. Ђорђевић, Тихомир (1926), „Кратак преглед колективног рада на етнографском проучавању нашег народа”, *Гласник Етнографског музеја*, I, 45–54.
8. Јовановић, Војислав Марамбо (2001), „Српска академија и њени сакупљачи”, *Сабрана дела Војислава М. Јовановића*, Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 357–363.
9. Јовановић, Мирослав (2017), „Стојан Новаковић у Српском ученом друштву и Српској краљевској академији”, *Стојан Новаковић: живот, дело, време*, Београд: САНУ, 213–246.
10. Кокјара, Ђузепе (1984), *Istorija folkloru u Evropi 1*, Beograd: Prosveta.
11. Краљачић, Томислав (2017), *Калајев режим у Босни и Херцеговини*, Београд: Catena mundi.

12. Крестић, Василије, Ивана Спасовић (2016), *Друштва свога доба: Друштво српске словесности. Српско учено друштво*, Београд: Службени гласник.
13. Крушевац, Тодор (1947), „Најплоднији период сакупљања народних умотворина у Босни”, *Преглед*, Сарајево: Свјетлост, књ. 2, св. 11–12, 834–837.
14. Кгушевац, Тодор (1947^а), „Vukov odjek u Bosni”. *Pregled*, Sarajevo: Svjetlost, knj. II, sv. 8–9, 572–580.
15. Максимовић, Војислав (1997), *Вук и сљедбеници*, Србиње: Српско просвјетно и културно друштво Просвјета.
16. Милаковић, Јосип (1919), *Bibliografija hrvatske i srpske narodne pjesme: грађа. 1*, Сарајево: Земалска штамарија.
17. Милошевић, Боривоје (2012), *Православно свештенство у друштвеном развоју Босанске Крајине у другој половини XIX и почетком XX вијека*, Бања Лука: Филозофски факултет.
18. Младеновић, Живомир (2005), *На изворима народне песме*, Београд: Чигоја штампа.
19. Несторовић, Зорица (2017), „Друштво српске словесности и развој дисциплина српске науке о књижевности”, *Књижевност и језик у Друштву српске словесности*, Београд: САНУ, 176–183.
20. Николић, Илија (2019), *Етнографска збирка Архива САНУ. Преглед рукописне грађе*, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет.
21. Нишкановић, Мирослав (1995), „Преглед етнолошких истраживања Босне и Херцеговине”, *Босна и Херцеговина од средњег века до новијег времена*, Београд – Нови Сад: Историјски институт – Православна реч, 135–145.
22. Пандуревић, Јеленка (2008), „Објављивање народних умотворина у *Босанској вили* као вид политичке борбе”, *Књижевност, друштво, политика*, Крагујевац: ФИЛУМ, 187–197.
23. Пандуревић, Јеленка (2011), „Фрагменти о српским народним пјесмама из Босне и Херцеговине”, *Статус српске књижевности у Босни и Херцеговини*, Бања Лука: Матица српска – Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, 87–110.
24. Пандуревић, Јеленка (2015), „Српска фолклористика у Босни и Херцеговини (кратак преглед и перспективе)”, *Савремена српска фолклористика 1*, Нови Сад: Филозофски факултет, 43–57.
25. Пандуревић, Јеленка (2016), „Високопоштована Академијо! Поглед иза кулиса”, *Лицеум*, Крагујевац: Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Крагујевцу, год. 22, бр. 16, 11–31.
26. Пандуревић, Јеленка (2016^а), „Вукови сљедбеници и противници у *Босанској вили*”, *За и против Вука 2*, Београд: Службени гласник, 285–319.
27. Пандуревић, Јеленка (2017), „Рукописна заоставштина Јована Мутића у Архиву САНУ”, *Лицеум*, Крагујевац: Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Крагујевцу, год. 23, бр. 18, 9–46.

28. Пандуровић, Јеленка (2019), „Невоље са насљеђем: Ко узме кајаће се, ко не узме кајаће се”, *Етнографска збирка Архива САНУ. Преглед рукописне грађе*, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 29–39.
29. Радуловић, Јован (1937), „Последњи вуковци у Херцеговини”, *Просвјета*, Сарајево: Просвјета, XXI, 701–711.
30. Трајковић, Борјанка (2006), *Никола Т. Кашиковић: живот и дело*, Београд: Народна библиотека Србије, 2006.
31. Ђирковић, Сима (1987), „Преглед историје Академије и учених друштава у Србији”, *Српска академија наука и уметности 1886–1986*, Београд: Галерија САНУ, 15–96.
32. Ђоровић, Владимир (1936), „Из сарајевске прошлости”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, Београд: Државна штампарија, књ. 16, св. 1, 9–28.
33. Ђоровић, Владимир (1911), „Српске народне пјесме. Библиографски преглед збирки”, *Српски књижевни гласник*, Београд, год. 27, бр. 258, 593–603; бр. 260, 750–758.

Dejan Ilić

Institute for Literature and Arts Belgrade

**COLLECTIONS OF SERBIAN EPIC POEMS FROM THE
TERRITORY OF MODERN BOSNIA AND HERZEGOVINA
IN THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
ARCHIVES' ETHNOGRAPHIC COLLECTION**

Summary

In this paper, the collections of Serbian epic poems from Bosnia and Herzegovina which belong to the Serbian Academy of Sciences and Arts Archives' Ethnographic collection will be observed from a cultural-historical perspective while examining the role of a folklore text in context, analysing the collecting principles and the institutional policies in which they are based. Given that all the observed collections were written in the second half of the 19th century, a period characterised by national awakening, a fight for liberation, as well as the processes of national consolidation, the homogenisation of national and cultural identities, the work on their collecting will be considered as one of the important elements of the mentioned processes. The role and position of Bosnia and Herzegovina as a folkloristically unexplored country will be reflected in the context of the Serbian Royal Academy Ethnographic Committee's activity and its effort to unify the Serbian cultural and spiritual space.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

821.163.41.09(082)

РАДИ свога разговора : зборник радова у част академика Станише Тутњевића / уредници Саша Шмуља, Андреја Марић. - Бања Лука : Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци : Академија наука и уметности Републике Српске ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 2023 (Бања Лука : ЈУ Службени гласник Републике Српске). - 646 стр. ; 23 cm

Тираж 300. - На спор. насл. стр.: Radi svoga razgovora : Book of Proceedings in Honour of Academician Staniša Tutnjević. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries. - Регистар. - Из садржаја: Библиографија Станише Тутњевића / Данка Делић Певуља.

ISBN 978-99955-58-90-1

COBISS.RS-ID 139299073